

20–30 годы XX столетия. Охарактеризована специфика теоретических и практических форм существования социально-педагогической деятельности в исследуемый период.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, социально-педагогическая деятельность, социализация, социальное воспитание, социально-педагогическая теория, социально-педагогическая практика.

SUMMARY

A. Prihodko. The social-pedagogical activity as an element of Ukrainian educational system in pedagogical conception of the 20th–30th of XX century.

The article is devoted to the reflection of the Ukrainian pedagogical theory and the social-pedagogical activities in 20th–30th of the XX century. Much attention is given to social-pedagogical activities' theoretical and practical level in these years.

Key words: pedagogical activity, social-pedagogical activity, socialization, social education, pedagogical theory, pedagogical practice.

УДК 94:061.22

І. Б. Тимочко

Рівненський державний гуманітарний університет

НЕДІЛЬНІ НАРОДНІ ЧИТАННЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНІ (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)

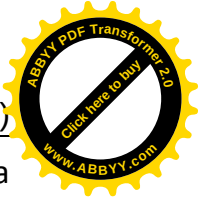
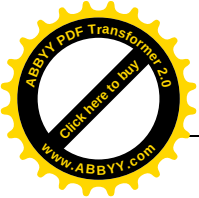
У статті на конкретному історико-педагогічному матеріалі зроблено спробу простежити та проаналізувати процес реалізації культурно-освітніх традицій Волині за сприяння православних братств, зокрема, використаннями ними однієї з форм організації просвітницької діяльності – народних недільних читань, бесід.

Ключові слова: православні братства, духовне просвітництво, християнські цінності, недільні народні читання.

Постановка проблеми. На зламі тисячоліть, за умов всезагальної глобалізації суспільного життя, з особливою гостротою постала проблема впровадження ідей духовного просвітництва, формування нового мислення, що у свою чергу, передбачає звернення як суспільства, так і кожної особи до потужного гуманістичного потенціалу християнських цінностей. Духовні пошуки особи як шлях до досягнення людської суті за нових конкретно-історичних умов, коли людина стала вирішальним фактором світського розвитку, набувають особливої актуальності. В зв'язку з цим потребує достеменного вивчення процес розвитку традицій духовного просвітництва та використання потужного морально-виховного потенціалу християнських ідеологічних основ православ'я.

Аналіз актуальних досліджень. Специфіку організації недільних народних читань як однієї з форм духовно-просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії у другій половині ХІХ – початку ХХ століття займалися П. Влодек [1], М. Тучемський [8], Н. Уводський [13].

Мета статті – дослідити специфіку організації недільних народних читань як однієї з форм духовно-просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії у другій половині ХІХ – початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Волинь в історії православного просвітництва посідає особливе місце. На території краю виступають на захист національних традицій християнства духовно-просвітницькі центри, де постійно проводилася «робота у справі просвіти народу». Такими центрами були: Почаїв, Остріг, Кременець, Луцьк, Володимир, Четвертня, Дермань, Житомир, Ковель, Романів, Пересопниця, Дворець, Хорошив, Чорна та ін. Кінець XVIII – початок XIX ст. як для України в цілому, так і для Волині зокрема, був часом важливих політичних і соціальних змін. Вони були започатковані наприкінці XVIII ст., коли в результаті трьох поділів припинила своє існування Річ Посполита. Остаточно після третього поділу (1795 р.) під владу Російської держави відійшла і Західна Волинь [2, 12].

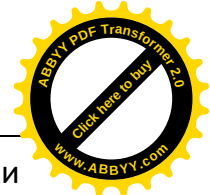
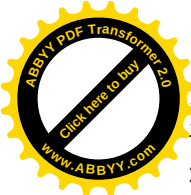
Основний шлях до прогресу, духовного розвитку суспільства просвітителі вбачали в поширенні освіти, культури, ідей добра, милосердя і справедливості, приділяли велику увагу проблемам виховання моральних християнських цінностей у суспільстві [3, 44]. Виходячи з цього, зазначимо, що православні братства, розуміючи глибинне значення розвитку культурно-освітніх традицій, підтримки їх національних особливостей, провадження виховання підростаючого покоління та формування християнської духовно-просвітницької моралі суспільства, сприяли розвитку освітніх закладів та просвітницьких установ турбувались про проведення релігійно-духовних аспектів виховання нації, що може стати основою нашого майбутнього.

До основних цілей братського православного руху другої половини XIX – початку XX століття входило: розвиток освітньо-виховних традицій просвітництва, упровадження духовно-релігійного виховання, організація благодійно-меценатської діяльності.

Просвітницько-культурологічна діяльність православних братств реалізовувалась шляхом підтримки церковно-приходських шкіл, заснування різних типів навчальних закладів, просвітницько-краєзнавчих центрів – бібліотек, читалень, братських музеїв, давньосховищ; організації духовно-моральних народних недільних читань та бесід після богослужінь а також налагодженням видавничої діяльності.

Справа «народного просвещения» турбувала православних братчиків, які формували «ту светскую интеллигенцию, которая, образуя образовательно-культурные центры общества – православные братства», організовувала просвітницьку діяльність [10, 815]. Причому, духовна та світська освічена еліта проводила цю справу, як підкреслює М. О. Уводський: «энергично, стараясь просветить не только темный ум народа, но и облагородить его поведение, не только рассеять его предрассудки, поверья, суеверья, но и сообщать ему направления к жизни более человеческой, приличной и осмысленной» [11, 982].

Оскільки духовний розвиток народу – «предмет настолько важный, то все возможные средства должны быть испробованы, если только есть хоть слабая надежда на их успех». Тому, з метою «охраны православных от религиозных

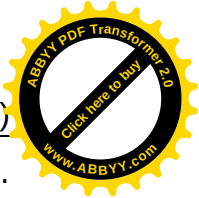
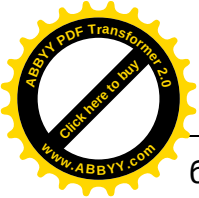
заблуджений» та реалізації завдань духовного просвітництва братчики турбувались про організацію та проведення народних недільних читань, співбесід, проповідей, як однієї з форм реалізації завдань духовного просвітництва [6, 865].

Відповідно до річного циклу богослужінь братчиками організовувались постійні «позабогослужбні» недільні народні читання та співбесіди. Темі бесід обирались в основному релігійно-історичного, духовно-просвітницького та морально-етичного спрямування (тлумачення Святого Письма, обговорення питання загально-церковної історії та історії православ'я на території Західної України тощо). [5, 172].

Зазначимо, що провідні братства, правда ті, що мали на це кошти, у процесі організації просвітницьких недільних читань використовували «волшебные фонари с туманными картинками» – так звані перші діaproектори. Тобто проводились лекції, які супроводжувались ілюстраціями при застосуванні спеціальних лампових проєкторів, в яких вставлялися малюнки на склі або папері для демонстрації їх на вибіленій стіні чи спеціально пристосованій для цього білій завісі. Для демонстрації на екрані різноманітних зображень використовувались великі за розмірами скляні пластини діapозитиви, що були намальовані вручну [1, 2].

У процесі використання таких нововведень, які ми сміливо можемо назвати технічними засобами навчання, кількість слухачів значно збільшувалась. Причому, значний відсоток відвідувачів становили діти. Використання «волшебного фонаря» привертало увагу та в окремих випадках сприймалось як щось надзвичайне та містичне. Як зазначає науковець та сучасник досліджуваного нами періоду М. Борисов: «Слово «волшебный» – магическое для темного деревенского люда. Нашлись такие, которые после первого чтения с «туманными картинками», побоялись прийти на второе чтение, мотивируя тем, что в фонаре сидит что-то плохое, другие говорили, что все это волшебство, а на волшебство смотреть или присутствовать при нем – грешно, и выражали свое удивление присутствию местного священника...» [1, 21]. Проте, незважаючи на «такое суеверие и предвзятость», та після проведення роз'яснювальної роботи місцевими братчиками та приходським священством, відвідування лекцій під час яких застосовувались «волшебные фонари» і «туманные картинки» користувались значною популярністю.

Застосування нововведених технічних засобів давало змогу покращити методологічну специфіку проведення народних читань а також доречно їх унаочнити, використати ілюстративний матеріал. Родоначальники діaproекторів «волшебные фонари» і «туманные картинки» застосовувались при організації недільних бесід Луцьким Хрестовоздвиженським, Володимир-Волинським Свято-Володимирським, Кременецьким Богоявленським Свято-Миколаївським, Кричильським Свято-Покровським, Острозьким Кирило-Мефодіївським

братствами, Братством імені князів Острозьких та багатьма іншими [4, 624]. Зустрічались випадки, коли з метою економії коштів братства обмінювались та ділились «туманними картинками» – до прикладу, такий взаємообмін проводили Луцьке Хрестовоздвиженське та Володимиро-Волинське Свято-Володимирське братство [7, 252].

Кожне братство відрізнялось особливостями організації та проведення народних читань, підбором тематики, способом викладу матеріалу, використанням наочного матеріалу, технічних засобів навчання. Зокрема, для прикладу наведемо специфіку організації «історичних читань» Братства імені князів Острозьких заснованого у 1909 році в Острозі [12, 3].

З метою просвітництва братством, у першу чергу, було організовано роботу історичних читань «о судьбах нашего края, роде князей Острожских и их сподвижниках». Для мешканців міста Острога та його околиць такі читання проводились взимку, а влітку – для «пришлого народа», паломників, які відвідували Остріг. Реферати проведених історичних читань зберігались в архіві братства [12, 8]. Часто Іван Кіндратович Окойомов особисто проводив історичні читання в приміщенні гімназії, зал був переповнений, оскільки доповіді Окойомова відзначалися доступністю, легкістю сприйняття, підбором цікавого, аргументованого матеріалу – але разом з тим, й науковістю та достовірністю фактів [9, 963].

Часто, з метою збору благодійних внесків, Братство імені князів Острозьких друкувало вхідні квитки на народні читання, які продавало за певну суму. Тих, хто не міг придбати такі квитки, пропускали безкоштовно. Учні, діти, вдови та люди похилого віку проходили завжди безкоштовно. Кошти, одержані від продажу квитків, надходили до братської каси і використовувались для реалізації духовно-просвітницької та благодійної мети діяльності.

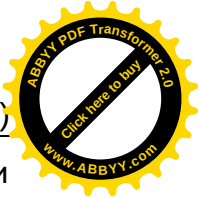
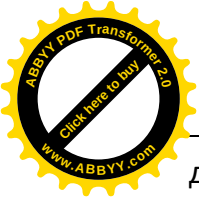
Народні читання, які організовувало Братство імені князів Острозьких, заслуговувало на особливу увагу і «оказались весьма удачными». Аналізуючи склад як лекторів – осіб переважно з вищою освітою і, які користувалися авторитетом в педагогічному оточенні, так і коло відвідувачів читань, один з провідних членів братства, священник Михайло Тучемський, зазначав, що лекції відвідували люди всіх суспільних рангів і статків, як мешканці міста так і околиць – переважали представники інтелігенції. Не залишали поза увагою такі народні читання і вихованці місцевих середніх навчальних закладів, представники чоловічої та жіночого училища. Кожне читання представляло собою «серьезный научный труд, разработанный всесторонне, на основании положительных данных и применительно к вопросам современных требований» [8, 216]. Науково-педагогічний підхід до організації читань братчиками, які добровільно взяли на себе таке зобов'язання, не міг не викликати зацікавлення зі сторони суспільства – і читання здобули популярність та повагу до Братства.

Читання супроводжувались співом хору під керівництвом М. Н. Трофімлюка.

Лекції проводилися в приміщенні церковно-приходської школи по неділям та у святкові дні після вечірньої о 1800. За свідченням очевидців, кожна лекція була як свято: «все здание освещалось огнями, классная комната украшалась по праздничному. И в эту школу все шли как в родной дом. Здесь бывало и тесновато, но во всем чувствовалось радушие и семейность». [8, 216]. До прикладу наведемо тематику декількох народних читань, проведених у 1910 р.:

№	Тема лекції	Лектор	Посада лектора
1.	«О святости праздничного дня. О пользе народных чтений и о характере братских чтений»	І.К.Окоймов	Голова Ради Братства імені князів Острозьких, директор чоловічої гімназії
2.	«Историческое значение деятельности первых князей Острожских»	Д.І.Бичковський	Викладач Жіночого училища графа Д. М. Блудова
3.	«О почитании святых икон»	Іван Цецерін	Вчитель гімназії, священик
4.	«Семья, значение в ней женщины и желательный характер воспитания в ней последней»	І.А.Самойлович	Інспектор народних училищ
5.	«Жизнь и значение отца Иоанна Кронштатского»	Іван Цецерін	Вчитель гімназії, священик
6.	«Осада Троице-Сергеев лавры»	Д. І. Бичковський	Викладач Жіночого училища графа Д. М. Блудова
7.	«Жизнь человека, религиозно-нравственные наброски применительно к современным требованиям	І. О. Смаржевський	Вчитель Новамалинської церковно- приходської школи
8.	«Константин Константинович Острожский и его деятельность в Юго-Западной Руси»	Д. І. Бичковський	Викладач Жіночого училища графа Д. М. Блудова
9.	«Беседы о христианском патриотизме»	І. А. Самойлович	Інспектор народних училищ

З вищепредставленого прикладу тематичного розподілу народних читань бачимо, що тематика лекцій була методично продуманою, несла у собі просвітницько-історичний, культурно-освітній, морально-виховний, релігійний характер. Відповідно до тематичного характеру лекції організаторами

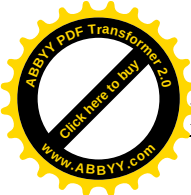

доручалось виголошення доповіді тому, хто найбільш грамотно міг розкрити тему. Зміст лекції проводився за чіткою педагогічною структурою та планом. Наприклад: лекція інспектора народних училищ І. А. Самойловича на тему «Бесіда про християнський патріотизм». Відповідно до теми бесіди лектором було укладено тези доповіді: 1) Висловлення про патріотизм. 2) Аналіз ідеї патріотизму. 3) Патріотизм поза християнською релігією. 4) Християнський патріотизм. 5) «Евангелие сообщает этому естественному чувству божественное освящение, возвышает его на степень добродетели и освобождает от эгоистических элементов». 6) Висновки: «Дабы сохранить нам любовь к отечеству, нам необходимо поддерживать и оживлять в народном сознании воспоминания о временах прошедших (радостных и печальных) нашего отечества» [8, 216].

Висновки. Отже, для реалізації просвітницьких, навчально-виховних напрямів своєї діяльності, православні братства акцентували на важливості впровадження християнських основ, які, маючи потужний гуманістичний потенціал, дієво впливають на: розвиток національних духовно-просвітницьких традицій, на формування особистості, акумулюючи її духовну сутність, спрямовує її до досягнення тих моральних якостей, основою яких є вищі поняття Добра, Віри, Любові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов Н. И. Волшебный фонарь в народной школе (по данным Александрийского уездного земства за 1889–1895 гг.) / Н. И. Борисов. – Херсон, 1896. – 78 с.
2. Влодек П. Православ'я на Волині / П. Влодек, протоієрей. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 35 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Луцкое православное Крестовоздвиженское братство // Церковные ведомости. – 1893. – № 16. – Приложение к церковным ведомостям. – С. 623–624.
5. Папков А. А. Церковные братства. Критико-статистический очерк о положении церковных братств к началу 1893 года / А. А. Папков. – СПб, 1895. – 287 с.
6. Простой и дешевый способ внешкольного воспитания народа // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1891. – № 27. – Часть неофициальная. – С. 864–870.
7. Свято-Владимирское Братство (В память 900-летия существования Епископской кафедры на Волыни. 992 г. – 1892 г.) // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1893. – № 9. – Часть неофициальная. – С. 253–262.
8. Тучемский М. Впечатление очевидца [о народных чтениях в г. Остроге, организованных Братством имени князей Острожских в 1909–1910 гг.] / М. Тучемский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1910. – № 11. – Часть неофициальная. – С. 215–216.
9. Тучемский М. Чествование Братством князей Острожских выдающегося православного русского человека [1-го председателя Братства, директора Острожской мужской гимназии И. К. Окоемова] / М. Тучемский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1909. – № 47. – Часть неофициальная. – С. 962–964.
10. Уводский Н. О религиозно-нравственном просвещении народа и о преимущественном значении в этом деле внебогослужебных собеседований пастырей с прихожанами / Н. Уводский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1883. – № 28. – Часть неофициальная. – С. 815–829.

11. Уводский Н. О религиозно-нравственном просвещении народа и о преимущественном значении в этом деле внебогослужебных собеседований пастырей с прихожанами / Н. Уводский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1883. – № 32. – Часть неофициальная. – С. 969–982.

12. Устав Братства имени князей Острожских под покровом преподобного князя Феодора. – Почаев : Типография Почаево-Успенской Лавры, 1909. – 21 с.

РЕЗЮМЕ

И. Б. Тымочко. Воскресные народные чтения как организационная форма просветительской деятельности православных братств Волыни (вторая половина XIX – начало XX в.).

В статье, используя конкретный историко-педагогический материал, предложено анализ процесса реализации культурно-образовательных традиций Волыни при содействии православных братств, в частности, использования ими при этом одной из форм организации просветительской деятельности – народных воскресных чтений, бесед.

Ключевые слова: православные братства, духовное просвещение, христианские ценности, воскресные народные чтения.

SUMMARY

I. Tymochko. Sunday folk readings as organizing form of educational activity of orthodox brotherhoods in Volyn in the sec. half of 19 – beg. of 20 century.

The article is an attempt to trace and analyze the process of realization of culture-educational traditions in Volyn' with the promotion of orthodox brotherhoods, particularly the usage of one of the forms of organization of orthodox activity – Sunday folk readings and talks.

Key words: orthodox brotherhoods, spiritual enlightenment, Christian values, Sunday folk readings.

УДК 37.091.4.015.311

А. В. Ткаченко

Полтавський національний педагогічний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИХОВАНЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ ТРУДОВОГО ДИТЯЧОГО КОРПУСУ

А. С. МАКАРЕНКА

На підставі аналізу широкого кола маловідомих архівних джерел розкрито особливості організації умов для професійного розвитку вихованців інтернатних закладів Харківського округу у складі створеного і керованого А. С. Макаренком Трудового дитячого корпусу (1927–1928 рр.). Проаналізовано динаміку поглядів А. С. Макаренка щодо необхідності спеціально організованого професійного навчання в межах інтернатного закладу.

Ключові слова: педагогічна спадщина А. С. Макаренка, Трудовий дитячий корпус Харківського округу, професіогенез особистості, професійний розвиток вихованців.

Постановка проблеми. В історії педагогічних пошуків А. С. Макаренка є етап, роль якого як фактора становлення теоретичних поглядів та апробації винайдених практичних форм тривалий час залишається майже недослідженою.